
Van de redactie

Dit jaar viel de Oort-borrel wel op een heel speciale dag: uw (toen nog enige) redacteur werd op die dag vader van een tweeling. Aan vreugde geen gebrek, aan tijd wel. De gezinsuitbreiding leidde derhalve tot een redactie-uitbreiding in de persoon van Erwin van Soest. Hij was eerder al redactielid van een sportclubkrant en neemt deze ervaring nu mee naar de hemelse sferen van de VO-S.

Rien de Grijp & Erwin van Soest

Verenigingsnieuws

Reminder: jaarbijeenkomst 2010

Als het goed is, is de uitnodiging hiervoor reeds bij u op de deurmat gevallen.

Ook dit jaar hebben we weer een heel speciaal thema dat na aan het hart van veel VO-S leden (jong en oud) zal liggen: een exclusieve members-only blik op de voortgang van de renovatie van de Oude Sterrewacht.

De jaarbijeenkomst van 2010 hebben we bewust laten samenvallen met de Open Monumentendag. Maar waar het grote publiek een standaard tour krijgt, gaan wij in gesprek met Gerard Smit, de architect die de renovatie begeleidt en ons persoonlijk door het gebouw zal leiden. We hebben inmiddels van hem gehoord dat hij geweldig benieuwd is om van ons te horen hoe de sfeer was en welke verhalen er aan het gebouw verbonden zijn.

De eerste postieve reacties hebben we al binnen, dus we verwachten een grote opkomst. Graag tot ziens op 11 september! We verzamelen om 13:00 bij café Het Kaisertje.

29 april: Oortlezing en –borrel

De Oort-borrel was als vanouds erg gezellig (3 volle tafels en vele stafleden) en de lezing uitverkocht.

LinkedIn groep voor VO-S

De teller voor aangemelde leden staat inmiddels op 119. Er blijken zo'n 40-tal mensen ge-Linked die nog geen lid zijn van de VO-S. Dat kan, want we hebben deze groep bewust opengesteld voor niet-leden. Desalniettemin blijken die extra mensen wel degelijk in het profiel van de VO-S te passen. Ze kunnen dus binnenkort spam van ons verwachten om alsnog lid te worden van de VO-S.

Overigens: bent u zelf nog niet ge-Linked? Meld u aan via www.vo-s.nl en klik op [LinkedIn](#).

Overlijden Jaap Tinbergen

Op 20 juni 2010 is dr. Jaap Tinbergen, emeritus UHD en VO-S lid overleden. Hij was 75 jaar.

De redactie van Zenit was zo vriendelijk om ons toestemming te geven voor de plaatsing van het In-memoriam artikel dat Jan Willem Pel recent in dat blad publiceerde. U vindt het artikel op pagina 5 van deze nieuwsbrief.

*Vereniging van Oud-Sterrewachters
www.vo-s.nl*

*Correspondentie adres:
Sterrewacht Leiden, t.a.v. VO-S
Postbus 9513
2300 RA Leiden
E-mail: VO-S@strw.LeidenUniv.nl*

In en om de Sterrewacht

Willem de Graaffprijs voor Vincent Icke

Willem de Graaff (1923-2004) heeft zich tientallen jaren lang ingezet om een breed publiek te interesseren voor ruimtevaart en sterrenkunde. Vele jaren was hij voorzitter van het bestuur van Stichting 'De Koepel'.

Als uiting van waardering en erkentelijkheid heeft het bestuur van Stichting 'De Koepel' in 2007 de Willem de Graaffprijs ingesteld.

Het bestuur van Stichting 'De Koepel' acht Vincent Icke een waardig prijswinnaar en hoopt dat hij zich met veel plezier zal blijven inzetten voor de popularisering van de sterrenkunde.

De prijs is primair bedoeld voor iemand die beroepsmatig werkzaam is in sterrenkunde en/of ruimte-onderzoek en die daarnaast in bijzondere mate bijdraagt aan de popularisering van deze wetenschapsterreinen. De prijs wordt eenmaal in de drie jaar uitgereikt.

Reynier Peletier benoemd tot hoogleraar

De VO-S heeft weer een nieuwe hoogleraar in de gelederen. De officiële benoeming vond reeds eind vorig jaar plaats in Groningen en op 15 juni j.l. hield hij zijn inaugurele rede.

Reynier heeft als specialisaties stellar populations & kinematics, galactic bulges, dwergstelsels, gas in nabije melkwegstelsels, en andere onderwerpen gerelateerd aan galaxy formation and evolution.

Wij feliciteren Reynier van harte met deze benoeming.

Spinozapremie voor Marijn Franx

Marijn Franx, hoogleraar Extragalactische sterrenkunde in Leiden krijgt een NWO-Spinozapremie 2010. De winnaars krijgen elk 2,5 miljoen euro voor onderzoek naar keuze.

De premie is de hoogste Nederlandse onderscheiding in de wetenschap en wordt toegekend aan Nederlandse onderzoekers die tot de absolute top van de wetenschap behoren.

Marijn onderzoekt de vorming en evolutie van sterrenstelsels en is dé Nederlandse specialist van de Hubble-ruimtetelescoop. Hij ontdekte onder andere met zijn team dat het vroege heelal zeer veel oude sterrenstelsels bevat die wel tien keer zwaarder zijn dan de Melkweg, en vele malen kleiner. Recent brak hij nieuwe afstandsrecords met de Hubble.

Marijn bedrijft archeologie van de kosmos. Hij bekijkt sterrenstelsels die heel ver weg staan. Zo kun je terugkijken in de tijd. Franx bestudeert hoe het heelal eruit zag toen het nog maar een miljard jaar oud was, zo'n twaalf miljard jaar geleden. Ook brengt hij in kaart hoe sterrenstelsels vanaf een miljard jaar tot zeven miljard jaar na de oerknal veranderden door botsingen en andere oorzaken.

Het jury-rapport is te vinden op: http://www.nwo.nl/nwohome.nsf/pages/NWOP_864FJZ

Walter Jaffe buitengewoon hoogleraar

Walter Jaffe is per 1 mei benoemd tot buitengewoon hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam op een leerstoel gesponsord door het Genootschap ter bevordering van de natuur-, genees- en heelkunde.

Op 1 november begint hij met zijn eerste college instrumentele sterrenkunde, dat hij elke 2 jaar zal geven.

Onze gelukwensen voor deze benoeming.

Rubicon voor Emily Tenenbaum

NWO heeft 33 jonge, veelbelovende wetenschappers een subsidie uit het programma Rubicon toegekend. Eén daarvan is Emily Tenenbaum (1982, University of Arizona) die een jaar naar de Sterrewacht komt.

Ze gaat chemische reacties in interstellair ijs onderzoeken door in het laboratorium omstandigheden na te bootsen zoals die in de ruimte heersen. Met een unieke opstelling zal ze kleine radicalen zichtbaar maken die een belangrijke rol spelen bij de vorming van complexe moleculen.

Meer informatie is te vinden op: http://leidsewetenschappers.leidenuniv.nl/show.php3?medewerker_id=352

Rudolf le Poole haalt massamedia

Ondanks het vliegverbod werd hij ingevlogen bij diverse media (radio, tv, NRC, Telegraaf, etc.) om de autoriteiten de oren te wassen met zijn verhelderende blik door de stofwolk van de IJslandse vulkaan Eyjafjallajökull (3x woordwaarde!).

Hij toonde met een rekensom aan dat eventueel schadelijke deeltjes al twee dagen na de vulkaanuitbarsting uit de aswolk waren gevallen. Deeltjes die nog in de wolk rondzweefden, waren zo klein en in aantal zo gering, dat de asvervuiling van de wolk al snel te vergelijken was met een 'clean room' in de ruimtevaart.

Dat sterrenkundigen goed zijn in fondswerving bleek maar weer eens toen Rudolf de autoriteiten via de camera voorstelde om een ruimtesonde te laten ontwikkelen die vulkanische aswolken kan bemeten. Zo'n sonde kost ongeveer 250 miljoen euro, maar „dat is een fractie van de kosten die nu zijn ontstaan.”

Koepels terug op oude Sterrewacht

Donderdag 11 maart zijn de vier koepels op het dak van het Sterrewachtgebouw teruggeplaatst. De koepels zijn nu bekleed met zink en daarmee is het meest in het oog springende onderdeel van de restauratie afgerond. In 1924 waren de koepels ook met zink bekleed. De Sterrewacht heeft hierdoor haar authentieke karakter terug! Een videoverslag is te zien op:

<http://www.westonline.nl/video/programmas/8106#> (Het item begint op 06min:07sec)

De buitenkant van het gebouw is nu bijna klaar en nu kan aan de binnenkant worden begonnen. Belangrijk voor de toekomstige functie van het gebouw is het uitgraven van de kelder waar een tentoonstellingsruimte wordt ingericht.

Op de ALV vergadering van 11 september krijgen we zoals eerder vermeld een rondleiding door de architect zelf.

Visitatiecommissie

Het bezoek van de visitatiecommissie wierp zijn schaduw reeds lang vooruit. Waar het ter perse gaan van de vorige Vulpecula nog bijna werd verhinderd door het bezoek van de visitatiecommissie, kunnen we nu melden dat

de Sterrewacht en onderzoeksschool NOVA weer met vlag en wimpel zijn geslaagd.

Waar veel instituten al extatisch zijn met de betiteling “excellent”, werd hier zelfs de kwalificatie “voorbeeldig” toegekend.

Het blijft echter spannend of de subsidies gecontinueerd worden. Het gevaar is namelijk dat men na 6 jaar deze gelden aan een nieuwe kanshebber wil toekennen.

Berg voor E-ELT geselecteerd

Op 26 april j.l. heeft ESO de locatie gekozen voor wat de grootste telescoop ter wereld gaat worden: Cerro Armazones is de beoogde plek voor de 42 meter grote European Extremely Large Telescope (E-ELT).

Deze berg in het centrum van de Chileense Atacamawoestijn heeft een hoogte van 3060 meter en ligt 130 km ten zuiden van Antofagasta en 20 km verwijderd van de al bestaande VLT.

“Dit is een belangrijke stap die ons in staat stelt het basisontwerp van dit ambitieuze project te finaliseren”, aldus Tim de Zeeuw, VO-S lid en directeur van de ESO.

Zie: <http://www.eso.org/public/news/eso1018/>

Superstorm van koolmonoxide boven exoplaneet

Nederlandse astronomen onder leiding van de Leidse onderzoeker Ignas Snellen namen voor het eerst een superstorm waar in de atmosfeer van een exoplaneet.

Dit stond 24 juni in Nature. Het betreft de bekende ‘hete Jupiter’ HD209458b, die draait om een ster in het sterrenbeeld Pegasus. Hij is 11 jaar geleden ontdekt.

Ze zagen CO-gas, dat met een snelheid van 5000 tot 10.000 km/uur van de extreem hete dagzijde van de planeet naar de koelere nachtzijde stroomt. ‘Op aarde leiden grote temperatuurverschillen in de atmosfeer onvermijdelijk tot veel wind’, zegt teamlid Simon Albrecht, die in Leiden promoveerde en nu met een Rubiconsubsidie bij het Massachusetts Institute of Technology werkt. ‘En zoals onze nieuwe metingen laten zien, is de situatie op deze planeet niet anders.’

Leden aan het woord

Hoe ziet het universiteitsbestuur de Sterrewacht? **Anton Jongeneelen** vertelt:

In 1979 ben ik Sterrenkunde gaan studeren, voornamelijk omdat het zo mooi Wiskunde en Natuurkunde combineerde. Al voordat ik echt kennismaakte met de Sterrewacht kwam ik in de ban van grote computers. Zodra ik een werkplek kreeg in het Huygens werd dat ook meteen vertaald in het nachtenlang verwerken van IRAS gegevens en het maken van een ALL-SKY bestand. Samen met Erik Deul zette zich dat voort in een modellering van het Zodiakaal licht in deze gegevens. Het transformeerde mij tot computer-nerd. Geen wonder dat ik daarna samen met Herman Hensberge en Rudolf le Poole me helemaal begraven heb in de Hipparcos database.

Eenmaal afgestudeerd was er een OIO-functie beschikbaar om door middel van VLBI Astrometrie de eigenbeweging aan te tonen van SS433 en M81. Een 19-uurs observatie met 11 radiotelescopen van M81 in 1987 leverde me 3 maanden reductiewerk in het MPIfR in Bonn op. En kwam ik thuis met 2 GIGAByte aan gegevens. Ik was helemaal in mijn element! Nu volgde een jarenlang gevecht om aantoonbare detecties te doen. Dit lukte niet. De grootste fout die ik hierin gemaakt heb, was mijn standplaats Leiden. Ik had drie begeleiders in Dwingeloo en een in Delft (Geodesie). Maar de inspirerende omgeving van de Sterrewacht verleidde me.

Na me jarenlang gericht te hebben op dingen, drong toen het besef tot me door dat je je beter op mensen kunt richten om in een team grote dingen te realiseren. Ik had me toen al in de studentenwereld gestort en bleek behoorlijk bedreven in leiden en organiseren. Was in 1990 lid van het LOC van het COSPAR congres in Den Haag waar ik de leiding had over alle vrijwilligers (voornamelijk Sterrewachters)

Met gebrek aan resultaat en voldoende contact met mijn begeleiders, heb ik de knoop doorgehakt en ben toen mijn contract afliep niet verder gegaan met mijn promotie-onderzoek. Omdat ik al een paar jaar programmeerwerk deed voor de centrale dienst Studentenzaken van de Universiteit, kon ik

direct aan de slag als systeembeheerder van het centrale inschrijfsysteem. Enkele jaren later werd ik beleidsmedewerker en nu zat ik ineens aan de andere kant van de controverse centraal – decentraal. Jarenlang had ik bij de Sterrewacht de verhalen gehoord van het zeer slecht functioneren EN totaal overbodig zijn van de centrale diensten van de universiteit. Nu hoorde ik ineens de verhalen van trots en genegenheid van de centrale medewerkers voor de Sterrewacht. Iedereen heeft daar ook zijn vooroordelen: alles wat de Sterrewacht doet is goed want anders hoor je niet bij de beste van de wereld, en: “ach ze zijn zo schattig die beetje nerdy geleerde meneren”, natuurlijk gevolgd door allerlei paternalistische opmerkingen.

Er zijn meerdere functies gevolgd met als laatste directeur van het universitair sportcentrum. Met als hoofdtaak het weer op de rit zetten van de organisatie en realiseren van nieuwbouw. Een tijdelijke baan dus, maar het duurt al 7 jaar. Want jawel het sportcentrum is ook een marginaal onderdeel van de universiteit en dan zijn de prioriteiten soms ineens niet zo hoog.

Heel wat aspecten van de relatie Sterrewacht – Bestuursbureau van de Universiteit heb ik dus van verschillende kanten gezien. Wat me opvalt is dat de Sterrewacht niet meer macht heeft. Soms zelfs te weinig invloed om facilitaire zaken goed op orde te hebben op een voor de Sterrewacht waardige manier. Hiervoor zou mijns inziens de Universiteit moeten zorgen. Laat de Sterrewacht het maar gebeuren? Is er te weinig aandacht voor dat machtsspel? Ziet de Sterrewacht zijn belangen wel goed genoeg? Menig bestuurder van een studenten- of roeivereniging lijkt dat beter te begrijpen. Hun besturen sturen bewust hun leden naar allerlei beschikbare bestuurfuncties binnen de universiteit. Vanwege de invloed. Als de Sterrewacht zich zou kunnen verbeteren is het op dit punt.

Ik heb mezelf zien veranderen van een computer-nerd naar een redelijk sociaalvaardige leider. Mede dankzij de Sterrewacht! Na 30 jaar denk ik nog steeds dat de Leidse Sterrewacht de meest ideale thuisbasis is voor een jonge aspirant Astronoom.

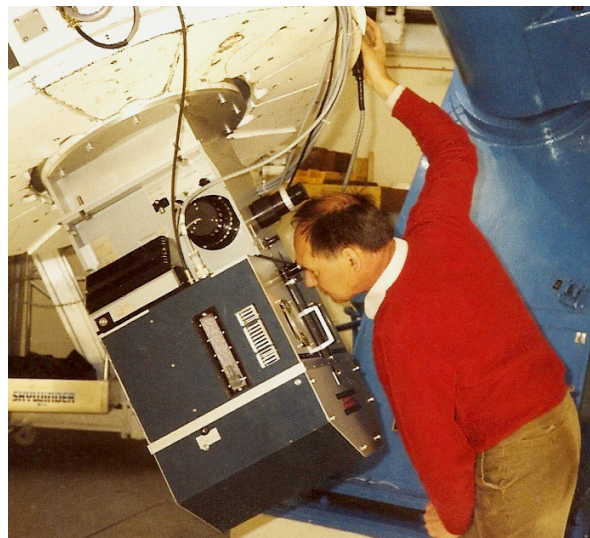

Jaap Tinbergen (1934-2010)

Op 20 juni overleed Dr. Jaap Tinbergen, observationeel astronoom en instrumentalist die vooral faam genoot als expert in de optische polarimetrie.

Na een studie experimentele natuurkunde in Cambridge en information engineering in Birmingham, met tussendoor 2.5 jaar ionosfeeronderzoek op Antarctica, kwam Jaap in 1960 naar Leiden om sterrenkunde te studeren. Hij zou de rest van zijn loopbaan aan de Leidse Sterrewacht verbonden blijven. Aanvankelijk kwam Jaap terecht in de groep radioastronomen. Met de toen gloednieuwe Dwingeloo telescoop mat hij de polarisatie van de Galactische achtergrondstraling. Onder invloed van Theodore Walraven verschoof zijn interesse naar de instrumentele optische sterrenkunde, maar de fascinatie voor polarimetrie bleef. Door zijn ervaring in de radioastronomie, waar polarimetrie vanzelfsprekend was, viel het Jaap op dat optische polarimetrie onvoldoende aandacht kreeg en dat optische polarimeters voor verbetering vatbaar waren. Hij ontwikkelde daarom een “achromatische” precisie-polarimeter en promoveerde op dit onderwerp in 1972, met Walraven als promotor.

Bijna een halve eeuw was Jaap betrokken bij de bouw van vele optische meetinstrumenten, vooral voor spectrofotometrie en polarimetrie. De kracht van polarimetrie werd prachtig gedemonstreerd in zijn onderzoek samen met Günther Können van polarisatie-effecten in atmosferische halo's en op Venus. Theoretisch bleef Jaap werken aan achromatische polarisatie-optiek, maar geleidelijk kwam daar een nieuw aspect bij: de polarisatie-eigenschappen van telescopen. Het ging hem namelijk steeds om het complete meetsysteem: instrument plus telescoop. Jaap's diepgaande kennis van de polarimetrie werd vastgelegd in zijn boek - inmiddels een standaardwerk- “Optical Polarimetry” (Cambridge 1996).

Jaap met zijn Multipurpose Fotometer aan de Kapteyn telescoop op La Palma

Vanaf het begin speelde Jaap een belangrijke rol in de Kapteyn Sterrenwacht Werkgroep. De optische instrumentalist van Leiden en Groningen werden hiervoor samengebracht in Roden, wat betekende dat Jaap en vier Leidse collega's in 1982 naar het Noorden moesten verhuizen. Dat de fusie een succes werd was voor een belangrijk deel te danken aan Jaap's grote inzet. Toen de groep in 1996 naar ASTRON in Dwingeloo verhuisde bleef Jaap een actief lid, ook na zijn pensionering en zelfs toen de al jaren sluimerende beenmergkanker agressief werd. Nog onlangs leverde hij belangrijke bijdragen aan het ontwerp van SPHERE-ZIMPOL, de nieuwe “exoplanet finder” voor de Very Large Telescope waarin polarimetrie essentieel is voor de vereiste extreme gevoeligheid. Helaas heeft Jaap de voltooiing van dit instrument niet meer mogen meemaken, maar wat was hij enthousiast over de nieuwe perspectieven voor “zijn” polarimetrie!

Jaap was een beminnelijk, bescheiden mens en een ideale ‘team-worker’. De vrienden en collega's missen hem zeer.

Jan Willem Pel.